

גיטין יד

משה שווערד

1. תוספות מסכת גיטין דף יג עמוד ב

גופא אמר רב הונא אמר רב כו' תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה - אוריב"א וכן ר"ת דבמעמד ג' קנה בעל כרחו של לוח או של נפקד דאי לא קני אלא מרצונו למאן דאמר דוקא בפקדון קנה למה הוצרכו לתקן מעמד ג' יאמר לו זכי ואין נראה לומר דהוצרכו לתקן למקום שאין הפקדון ביד הנפקד אלא ביד אחרים דלא יועיל אם יאמר זכי ועוד אף כשאין הפקדון ביד הנפקד יקנה באודיותא כדאמר התם (ב"ב דף קמט.) אדהכי נפקא אודיותא מבי איסור גיורא אלא נראה להם דאפ"ל בעל כרחו של נפקד קני וכן גבי איסור גיורא דקאמר רבא היכי ליקנינהו רב מרי להני זוזי אי במעמד ג' לא אזילנא משמע דאם היה הולך היה קונה בע"כ ואין לומר אם היה הולך שם היה מתרצה לפי שהיה מתבייש בפני איסור לומר אין רצוני דאם כן בלא מעמד שלשתן הוה לי' למימר לא אזילנא שלא יאמר לו זכה כי מסתמא היה הפקדון ביד רבא ומיהו לההוא טעמא דמפרש בסמוך בההיא הנאה דקא משתניא ליה ממלוה כו' משמע דלא קני אלא מדעתו אלא דבלאו הכי מפיק ליה מההוא טעמא.

2. ספר דבר יעקב

אן רד"ה כהלכתא בלא טעמא - כאילו קבלה
משה הלכה מסיני שאין צריך לתת בה טעם -
היד דוד מביא תשובת הרמ"א שמבאר דכוונת רש"י
שאיין למדין ממנה, כמו שאין למדין מהלכה לנישה
מסיני.

3. תוספות מסכת גיטין דף יד עמוד א

כהלכתא בלא טעם - פ"י מה שמועיל לקנות אבל טעם יש למה תקנו חכמים מעמד שלשתן תקנו שלא יצטרך לטרוח ולעשות קניינים ובהכותב נכסיו לאשתו משום דלא שביק לבריה ויהיב לאחריני ואין דרך לעשות כן אלא לחלק לה כבוד ולמנותה אפיטרופיא ומשיא אשה לבנו כשהאב מסיר כל מה שיש לו מן הבית סמכא עליה דעתא דבן כדמפרש בפ' מי שמת (ב"ב ד' קמד.).

4. דף על הדף גיטין דף יד עמוד א

בגמ': הני תלת מילי שוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא וכו'. בהגהות מהר"צ חיות (כאן) כותב: נ"ל מכאן סמך לשיטת הגאון בעל מחנה אפרים וכו' דרק להפקיר (ב"ד) היו יכולים חכמים, אבל לא לעשות אינו זוכה כזוכה ע"ש. וכאן נמי נהי דהי' להם טעם לחז"ל לעשות קנין מעמד שלשתן והפקירו מעות של הנותן, דכל קנין דרבנן מקרי הפקר ב"ד, כמש"כ האחרונים בטעמא דרבינו ירוחם דס"ל באבהע"ז (סי' כח) וחור"מ (סי' ס"ו) דקניני דרבנן מועילים שיהי' קדושין דאורייתא, בכל זאת אין כח בידם לעשות שאינו זוכה כזוכה וכו' ע"כ. הנה במנחת חנוך (מצוה נד) כתב, דקנין דרבנן כיון מהני רק מטעם הפקר ב"ד הפקר (וכנ"ל) אין זה חשיב כאילו הוא מכר עכ"ד. והעיר הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך ז"ל בקובץ מוריה (שנה כ"ב גליון ג - ד ע' עג): הסתפקתי במקדיש חצי שור דבשלו פשטה קדושה, אם רואים את ההתפשטות כאילו הוא עשאה וחשיב כמוכר כולו, או שזה רק התורה עשתה, ועין במנ"ח מצוה נ"ד דבקנין דרבנן כיון דמהני רק מטעם הפקר בית דין אין זה חשיב כאילו הוא מכר, אולם לדברינו נראה דכל שעל ידי מעשיו נגמר הדבר באופן אוטומטי, שפיר חשיב כאילו הוא מכרו ע"כ.

5. תוספות מסכת גיטין דף יד עמוד א

ולא פש גביה ולא מידי - פ"ח וכן ר"ת שהיו בעלי דינין מודים לו או היה הדבר ידוע בעדות ברורה דלא פש גביה מידי ומשמע מדבריהם דמנפשיה אין נאמן לומר טעיתי במה שהודיתי אע"ג דאית ליה מיגו דאי בעי אמר חזרתי ופרעתי וכן משמע מהא דתנן בשבועות (דף לח:): מנה לי בידך אמר ליה הן למחר אמר ליה תנהו לי אם אמר נתתיו לך פטור אין לך בידי חייב ומפרש טעמא בפ"ק דבבא בתרא (דף ו.) משום דכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי ואמאי לא מהימן לומר לו אין לך בידי שטעיתי שהייתי סבור להיות חייב ואיני חייב כלום מיגו דאי בעי אמר פרעתי אח"כ אלא משמע דבמגו לא מהימן לומר שטעה.

6. חדושי הרשב"א על מסכת גיטין דף יד/א

הולך מנה לפלוני פקדון שיש לו בידי חייב באחריותו ואם בא לחזור אינו חוזר, פקדון לימא ליה אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר. כלומר כיון דאיך מצי א"ל אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר, אף הוא נמי מצי למיהדר ביה מהאי טעמא, דאנן סהדי דאיך לא ניהא ליה דתיהוי פקדונו ביד אחר ולא זכות הוא לו אלא חובה, ואין חבין לו שלא בפניו:

הן איתמר הולך מנה לפלוני שאני חייב לו
אמר רב חייב באחריותו ואם בא לחזור אינו חוזר
- לכאורה צ"ב אם המלוה זכה במעות, למה יהיה
הלוה חייב באחריות, ואם לא זכה, למה אינו יכול
לחזור.

הר"ף [המ"ל טו: אות יט ויא: אות ד] מביא
ראיה מכאן לשיטתו דהא דתנן תן שטר שחרור זה
לעבדי אינו חוזר, ה"מ לענין שהאדון אינו יכול
לחזור בו, אבל העבד אינו משוחרר עד שיביא
השטר לידו, וכמו שמצינו הכא דאע"פ שלא קנה
המלוה את המעות [לענין שיהיה חייב באחריות]
אלא המשלח חייב באחריותו, מ"מ זכה בהן [המלוה]
לענין שאין הלוה יכול לחזור בו.

הרא"ש [סימן ג] דוחה דהכא זכה המלוה בגוף
המנה מטעם דזכית הוא לו וזכיה מטעם שליחות,
אבל לענין להתחייב באחריות שהוא חובת המלוה,
הא נעשה שיהיה וכו' כתב הר"ן.

הגר"ש [סימן עב] מביא כונת הרא"ש שאמנם
השליח זוכה במעות עבור המלוה מדין זכיה, אבל
אם אח"כ אבדו המעות איגלאי מילתא שזכיתו היתה
חובה ואז מתברר למפרע שלא קנה אותם כלל.
ובשיטת הר"ף מביא הגר"ש [סימן עב] עהר"ף

ס"ל שאין נראה שיהיה מילתא תליא אם לא נאבדו
קנה ואם נאבדו לא קנה, אלא אם הוי זכות או
קונה המעות לגמרי גם להתחייב באחריותו, ואם
הוי חוב לא יקנה כלל, ולכן הוכיח מכאן שאפשר
לקנות לענין שלא יוכל לחזור בו בלבד.

המחנ"א [זכיה סימן ו' חובא בשי"ר] שמואל
אות רנון כתב שא"א לפרש שהוי זכות אלא שאם
אח"כ אבדו המעות איגלאי מילתא שזכיתו היתה
חובה, דבכה"ג שבתחילה היה זכות, ואח"כ מחמת
סיבה המתחדשת אינו זכות, לא איכפת לן בזה, ואין
זה סיבה לבטל הקנין שהיה מקודם.
האחרונים מבארים בכמה אופנים מה ראית
הר"ף מדברי רב.

8. תוספות מסכת גיטין דף יד עמוד א

ומר סבר הולך לאו כזכי דמי - והשתא סבור שאותו טעם שאומר שמואל מתוך שחייב באחריותו חוזר לא עיקר טעם הוא ...

9. ספר שערים מצויינים בהלכה

מי נתן לינאי אבא בר כמותי. הא דהזכיר שמו
של אביו, והרי כתוב בשו"ע (יו"ד סי' רמ
ס"ב) שלא יקרא אביו ואמו בשמם, הכא שאני
משום דהזכיר גם לשון אבא. וכן מצינו במס'
שבת (קטו.) אר"י מעשה באבא חלפתא כו'.
וכבר כתבנו בענין זה במס' סוטה (לד. ד"ה
אמר) ובשמ"ב (ח"ד סי' קמג). ומבואר מכאן
הגם אם מזכיר שמו מקודם ואח"כ תיבת אבא
ג"כ מותר. ועי' בגמ' סנהדרין (ק.) דגיחזי נענש
מפני שקרא לרבו בשמו כו', ופרש"י שאומר
פלוני ואינו אומר מורי ורבי פלוני. ועי' בכס"מ
(ת"ת פ"ז ה"ה) דמקרא מסייעו דקאמר יהושע
(בהעלותך יא-כח) "אדוני משה כלאם"
ובפרשת דרכים (דרוש טו) מחלק, דכשמזכיר
התואר מקודם כגון אדוני משה שרי, אבל
לומר פלוני מורי שמזכיר שם העצם קודם

התואר אסור [ועי' ברמב"ם (ק"ש פ"א ה"ד)
שאמרו השבטים לאכיהם שמע ממנו אבינו
ישראל כו.]. אבל בברכ"י (יו"ד סי' רמב ס"ק
יח) הקשה על חילוק זה מגמ' כאן מי נתן
לינאי אבא, וכן מגמ' פסחים (קכב.) ומעילה
(יז:) א"ר שמעון אילו היה יוחאי אבא קיים,
ויש כזה בכמה מקומות. ועי' בגמ' ברכות (ד.)
דודו אמר מפיכושת רבי. ועי' ברמ"א (שם
סט"ו) דמותר לומר על רבו ר' מורי פלוני. ועי'
כש"ך (ס"ק כד) דכפני רבו אין להזכיר שמו
כלל. והמפרשים שם חולקין עליו מדכת"ב
אדוני משה כלאם, וזה היה בפניו. וכביאור
הגר"א (שם ס"ק לו) כתב דה"ה באביו כשאומר
אבא מותר, ומביא ראיה מגמרות הנ"ל.

ד' דכו"ע הולך לאו כזכי ולא קשיא הא בבריא
 הא בשכיב מרע – הראשונים נחלקו מה הטעם
 שבשכיב מרע קנה יורשי מקבל.

א. רש"י מפרש שאצל שכיב מרע הולך דידיה
 זכי הוא. בביאור דבריו נחלקו האחרונים הובאו
 להלן אות ה.

ב. [התוס' והרא"ש מפרשים שמתנת שכיב מרע
 קונה למפרע מזמן האמירה ולכן זכה המקבל בחייו
 ואחרי מותו זכו יורשי המקבל.]

ולפי תוס' מדברים כאן על מתנת שכי"מ רגילה,
 ולכן מקשים המהר"ם שיק' והפנ"י למה כתוב
 בברייתא שהנותן מסר מנה לשליח ואמר לשליח
 להוליך המנה לפלוני, הרי אף אם לא מסר מנה
 ליד השליח אלא אמר שרצונו לתת מנה לפלוני
 קונה מדין מתנת שכי"מ. וכתב הפנ"י שלפי הרמ"ה
 [והרשב"א] ניחא, שדוקא כשמוסר ליד שליח ואומר
 לו הולך אמרינן שזוכה מיד עבור המקבל.

ג. הרשב"א מפרש שבשכיב מרע לכו"ע הולך
 הוא כזכי, דכיון שמתנת שכי"מ אלים לענין שדבריו
 ככתובים ומסורים דמי, ה"ה שאלים לענין שתן
 דידיה כזכי. ומשמע שזה חלק מהתקנה של מתנת
 שכי"מ, שתן או הולך דידיה יהיה כזכי.

ד. הטור [סו"ס קכה] מביא הרמ"ה [הובא בפנ"י]
 שסובר שבשכי"מ אמרינן הולך כזכי דמי כיון
 שמתנת שכיב מרע הרי יכול להקנות באמירה ואינו
 צריך למסור המנה לשליח כדי שיוליך למקבל, ואם
 השכי"מ מסר מנה לשליח להוליך למקבל, א"כ מזה
 ראייה שכוונתו שיזכה מיד עבור המקבל.

א"ל א"כ שפיר עבדת. בחידושי בכור שור
 במס' סוטה (מז:): מדקדק, שא"ל שהם
 קרובים למלכות, ושאל עוד אם יש להם סוסים
 ופרדים שרצין אחריהם א"ל הן, ואח"כ אמר
 א"כ שפיר עבדת, ולא היה די שהם קרובים
 למלכות, ומבואר מזה דמשום שהם קרובין
 למלכות עדיין יש ספק אם יש לירא מהם, אלא
 אח"כ כשאמרו שיש להם סוסים ופרדים בזה
 ודאי יש לירא מהם, והוכיח מזה למש"כ שם

דהא דכתיב (דברים א-יז) "לא תגורו מפני
 איש" נאמר אפי' בספק סכנה, אבל כשיש ודאי
 סכנה אז אינו מחויב לקיים לא תגורו מפני
 איש. ועי' בשו"ע (י"ד סוסי' שלד) בענין לא
 תגורו דנהגו להקל מלמחות בעוכרי עבירה.
 שיש לחוש שיהיו עומדין על גופינו ומאודנו.
 ובפת"ש שם הביא דברי הבכור שור בקיצור.

י' / רד"ה דמית נותן וכו' משעת מיתת הנותן זכה בהן המקבל משום דמצוה לקיים דברי המת – המחנ"א [זכיה [הנ"ל יג. אות יב] מביא מחלוקת ראשונים האם מצוה לקיים דברי המת הוי מצוה בעלמא או דמחמת המצוה יש למקבל קנין ממון. ומוכיח מדברי רש"י כאן שהוי חוב ממון. ומדברי הר"ץ [לעיל יג.] שכתב שיתומים קטנים פטורים [וכ"כ המאירי אצלנו], מוכח שהוי מצוה ולא קנין ממון. וכן מוכיח המחנ"א מדברי המרדכי [הנ"ל יג. אות יב]. ומקשה המחנ"א על הר"ץ והמרדכי מדברי הגמ' כאן שאומרת שיורשי המקבל זכו בירושה משום מצוה לקיים דברי המת. [וגם קשה שהר"ץ והמאירי נוקטים לשון רש"י דזכה בהן מקבל משום מצוה לקיים דברי המת].

המת יכול לקבלה בקבר כמו שהוא מקבל ירושת משמוש בקבר. אלא דהקה"ח מקשה דהניחא לפי תוס' שפירשו שהכא מיירי במתנת שכי"מ, אבל לפי רש"י [הנ"ל אות ה] שפירש שהכא בשכי"מ הוי הולך כזכי, א"כ אין כאן מתנת שכי"מ, והדר קושיה שא"א לתת לאחר מיתת המקבל דאין קנין למת. [מתרץ הקה"ח שזה תלוי במחלוקת אמוראים, ורש"י כאן לפי מ"ד אחד [רב זביד] ורש"י למעלה למ"ד שני].

בש"ר ר' שמואל [אות רעח] כתב שאפשר לחלק שדוקא ירושת משמוש שבאה משמים איכא למת בקבר, אבל כאן שהנותן נותן לו דין יורש, לא שייך לתת למת דין יורש.

יא) רד"ה הא דליתיה למקבל – שכבר מת וזה לא היה יודע נמצאת זכיה בטעות ולא קנו יורשין – וכ"כ התור"ד שהוי זכיה בטעות. הקה"ח [סימן קכה-ה] והמחנ"א [זכיה סימן לא] מקשים למה הוצרך רש"י לפרש שהוי זכיה בטעות, ולא פירש בפשיטות שאין המת יכול לקנות, דאין קנין למת. ואמנם הר"ף והרא"ש והמאירי כתבו הטעם משום שאין קנין למת.

המחנ"א מוכיח מדברי רש"י שיש זכיה למת, ומביא דכן מוכח גם מתשובת הרשב"א. הקה"ח מתרץ דכיון שלמתנת שכי"מ איכא גדר של ירושה [כדאמר רב פפא בב"ב קמח.]. א"כ

יהו' ושאיין להן אחריות אין נקנין אלא במשיכה – לכאורה קשה דנקנין גם בהגבהה ומסירה. והנה הלשון הזה, נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ושאיין להן אחריות אין נקנין אלא במשיכה, הוי גם לשון המשנה בקידושין [כו.]. התוס' [ב"ב עו. ד"ה אין] כתבו אין נקנין אלא במשיכה משמע שבמסירה אין נקנין, דלא מצינו מסירה אלא בספינה ובעלי חיים, אבל שאר מטלטלין אינן נקנין במסירה.

היד רמ"ה [ב"ב קנו. אות י'] וכן הר"ן בקידושין כתבו דבא למעט כסף שטר וחזקה, אבל בהגבהה ומסירה נקנין [הכל נקנה בהגבהה וספינה ודברים כבדים נקנין במסירה]. הר"ן מוסיף הא דנקט משיכה היינו משום שרוב קניות מטלטלין במשיכה. א"נ משיכה עיקר ומינה ילפינן הגבהה ומסירה.

הריטב"א [קידושין כה: ד"ה והא] מוסיף דהגבהה ומסירה הוי תולדה דמשיכה. ומבארים הר"ן והריטב"א שגם לפי ר' יוחנן [בקידושין שם] שמשיכה הוי תקנה מדרבנן, עיקר התקנה היתה שיקנו במשיכה, שע"י משיכתו ליכא חשש שהמוכר יטען נשרפו חטיף בעליה, ובמסירה והגבהה אכתי איכא חשש שיטען נשרפו חטיף ומ"מ כיון שתיקנו שיקנו במשיכה, אגב משיכה תיקנו הגבהה ומסירה ולא חששו לטענת נשרפו חטיף, משום שכיון שהקונה נמסר לו החפץ או הגביהו מסתמא יקחנו לביתו, ואם הקונה לא יביאנו לביתו [אע"פ שהדבר הנקנה כבר בידו], איהו דאפסיד אנפשיה אם נשרף אצל המוכר, [ועוד שמסירה הוי בדברים כבדים שמונחים ברה"ר שלא שכיח שיטען נשרפו חטיף בעליה].

כאן אמרו לו מעשה באימון של בני רוכל שהיתה חולה ואמרה תנתן כבינתי לבתי וכו' וקיימו חכמים את דבריה -- חכמים מביאים ראיה מכאן שמתנת שכי"מ קונה באמירה. ✓ התוס' [ב"ב קמט. ד"ה דקא] והריטב"א [לעיל יג.]. מקשים מה הראיה, אולי חכמים קיימו דבריה בגלל שמצוה לקיים דברי המת. התוס' מתרצים שמצוה לקיים דברי המת אומרים רק היכא שהושלש ביד אחר, והתם לא הושלש ביד אחר. ✓ הריטב"א מתרץ דמצוה לקיים דברי המת אמרינן רק היכא דאומר צווי לאחרים לעשות, והכא לא אמרה דרך צווי לאחרים.

בגמ': הולך מנה לפלוני כו' אמר רב חייב באחריותו.

ביים של שלמה (ב"ק פ"ה סי' לט) כתב לגבי פדיון הבן, שאם אין כאן כהן לפנינו, וזכה לאיזה כהן ע"י אחר, נמצא דאותו כהן זכה בהחמש סלעים, ויצא ידי חובת פדיון הבן.

והשיג עליו במחנה אפרים (הל' זכי' ומתנה סי' ל"ג) דמבואר הכא דאף במזכה ע"י חבירו, היינו רק לענין שהמזכה אינו יכול לחזור בו, אבל הממון הוא עדיין באחריותו של המזכה - הלוח, לפי שלגבי האחריות אין זה זכות להמלוה אלא חוב.

שאינו רוצה שזה יהי' באחריותו עד שיגיע לידו, וא"כ ה"נ לגבי פדיון הבן, אף שזיכה החמש סלעים לכהן, עדיין הוא באחריותו, ולא יצא עדיין ידי נתינה לכהן.

ותירץ המהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ח (אות פ"ב) ד"ה ויש לחקור) דלא דמי לזה לפדיון הבן, דדוקא גבי חיוב דלוה, דהלוה מוכרת לשלם לו להמלוה, א"כ כשמזכה לו ע"י אחר, הרי האחריות הוא חוב להמלוה, ולפיכך הרי הוא עדיין באחריות של הלוה, משא"כ לגבי פדיון הבן, הרי טובת הנאה היא להאב, ואינו מוכרת ליתן דוקא לכהן זה, וא"כ כשמזכה לו הרי זה זכות לו, שהוא מקבל את החמש סלעים, ומשו"ה זכה לגמרי ואף לענין האחריות.

17. דף על הדף גיטין דף יד עמוד ב

בגמ': מצוה לקיים דברי המת.

כתב הרמב"ם (פ"ו דנחלות הלכה י"ג): 'צו חכמים שלא ישנה אדם בנו בין הבנים בחייו אפילו דבר מועט, שלא יבוא לידי תחרות וקנאה כאחי יוסף עם יוסף'.

ולכאורה למה דוקא בחייו, וכי לאחר מיתה אין חשש שיתקוטטו הבנים אם ישנה לאחד מהם.

ותירץ בתורה תמימה (בראשית לז, יא), שכיון שמצוה לקיים דברי המת, אם כן אם יתקנאו ויתקוטטו עבור זה, אין זה קיום אמיתי לדברי המת.

במאור ושמש (פר' דברים) ביאר טעם הדבר שמצוה לקיים דברי המת, משום שאדם סמוך למיתתו, בודאי שכל מה שאומר כוונתו לשמים ללא כל פניה אחרת, ועל כן יש מצוה בקיום דבריו שכל תכליתם לחפצי שמים.